1.5. Nauji Lietuvos Respublikos piliečių asmenvardžių rašymo originaliais rašmenimis teisiniai aspektai

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

Doc. dr. Ingrida Danėlienė

El. paštas: ingrida.daneliene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-21-01-05

Santrauka. Lietuvos Respublikoje galiojantis teisinis reguliavimas nenumato galimybės asmenims, įskaitant nelietuvių kilmės asmenis, jiems išduodamuose dokumentuose vardus ar pavardes rašyti kitokiais nei lietuviškais rašmenimis. Nepaisant to, šalyje kasmet daugėja piliečių, kuriems išduotose asmens tapatybės kortelėse ar pasuose nurodytuose asmenvardžiuose yra nelietuviškos q, x ar w raidės. Lietuvos Respublikos piliečių, sudariusių santuoką su užsienio piliečiais, bei jų vaikų teisę į originaliomis nelietuviškomis lotyniškosios abėcėlės raidėmis, vadovaudamiesi Europos Sąjungos teise, jau nuo 2015 m. pripažįsta žemesniųjų instancijų ordinariniai teismai. Šių teismų sprendimai priimami nepaisant 2013 m. liepos 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties, kuria konstatuota, jog visų Lietuvos Respublikos piliečių asmenvardžiai asmens dokumentuose, patvirtinančiuose jų pilietybę, turi būti rašomi valstybine kalba. 2021 m. spalio 6 d. priimta nutartimi kasacinis teismas, nors ir formaliai nekeisdamas savo ankstesnės praktikos, patvirtino Lietuvos Respublikos pilietės, sudariusios santuoką su užsienio valstybės piliečiu, teisę į pavardę su lietuvių kalbos abėcėlėje nesančiu diakritiniu ženklu *ė*. Straipsnyje nagrinėjama, kuo asmenvardžių rašybos požiūriu yra reikšminga ši žemesniųjų teismų nuo 2015 m. formuojamą praktiką iš esmės patvirtinanti kasacinio teismo nutartis, kiek ji tvirtina ir atitinkanti visuminį konstitucinį bei teisinį reguliavimą.

Reikšminiai žodžiai: teisė į vardą, teisė į privatų gyvenimą, asmenvardžių (vardo ir pavardės) rašyba nelietuviškais rašmenimis.

Įvadas

Vadovaujantis Konstitucija, visi su žmogaus teisių įgyvendinimu susiję klausimai¹, taigi ir esminės asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos (toliau – LR) piliečio pase nuostatos, turėtų būti įtvirtinti įstatyme². Nepaisant to, asmens vardo ir pavardės rašymas LR piliečio pase iki šiol yra reglamentuojamas Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo LR piliečio pase“³ (toliau – Aukščiausiosios Tarybos nutarimas), tai yra poįstatyminio teisės akto nuostatomis, be kita ko, numatančiomis, jog asmenų vardai ir pavardės išduodamame LR piliečio pase privalo būti rašomi lietuviškais rašmenimis. Atsižvelgiant į tai, minėtas daugiau nei 30 metų senumo teisės aktas kritikos sulaukia tiek dėl nuostatų turinio, tiek dėl pasirinktos teisinio reguliavimo formos. 2020 m. gruodžio 10 d. Seimas svarstė, tačiau po pateikimo atmetė šį reguliavimą turėjusį pakeisti Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą, t. y. jau trisdešimtąjį minėto įstatymo projektą, registruotą per pastaruosius 25 metus. Praėjus dar metams (2021 m. gruodį) Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete vykusiuose klausymuose dar kartą svarstyti

1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-2007.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas, TAR, 2014-02-28, Nr. 2336.

3 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas Nr. I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo LR piliečio pase“, TAR, 1991-01-31, Nr. 0911010NUTA001-1031.

du iš esmės skirtingi minėto įstatymo projektai, t. y. tiek numatantis galimybę vardą ir pavardę, kurie dokumento šaltinyje įrašyti nelietuviškomis lotyniškosios abėcėlės rašmenimis, į oficialius dokumentus nurašyti paraidžiui⁴, tiek to paties įstatymo projektas, numatantis, kad asmenvardžiuose esantys nelietuviški lotyniškosios abėcėlės rašmenys į asmens dokumentą galėtų būti perrašyti tik lietuviškais rašmenimis arba lietuviška forma (paliekant galimybę vardą ar pavardę originaliais lotyniškosios abėcėlės rašmenimis papildomai įrašyti paso kitų įrašų skyriuje arba kitoje asmens tapatybės kortelės pusėje)⁵. Vis dar vykstant ginčams dėl teisinio reguliavimo, 2021 m. rudenį Lietuvos Respublikos gyventojų registre (toliau – Gyventojų registras) buvo registruoti bene 400 teisę gauti pasą ir asmens tapatybės kortelę turintys LR piliečiai, kurių asmenvardžiuose nurodytos nelietuviškos *q*, *x* ar *w* raidės. Tokią LR piliečių, sudariusių santuoką su užsienio piliečiais, bei jų vaikų teisę į originaliomis nelietuviškomis lotyniškosios abėcėlės raidėmis, tiesiogiai vadovaudamiesi Europos Sąjungos (toliau – ES) teise, jau nuo 2015 m. pripažįsta ir nacionaliniai žemesniųjų instancijų teismai. Nepaisydamas ankstesnės kasacinės praktikos, kuria vadovaujantis visų LR piliečių asmenvardžiai asmens dokumentuose, patvirtinančiuose jų pilietybę, turėtų būti rašomi valstybine kalba, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) 2021 m. spalio 6 d. priimta nutartimi⁶ pripažino LR pilietės, sudariusios santuoką su užsienio valstybės piliečiu, teisę į pavardę su užsienio kalboje vartojamu diakritiniu ženklu *ć*. Šio mokslinio tyrimo tikslas – ištirti LAT 2021 m. spalio 6 d. priimtos nutarties bei šia nutartimi suformuotos teisės aiškinimo ir taikymo praktikos reikšmę asmenvardžio, kaip vieno iš asmens tapatybės elementų, rašybai asmens dokumentuose, LAT nutartyje suformuotos kasacinės praktikos atitiktį visuminiam konstituciniam bei teisiniui reguliavimui. Atliekant tyrimą taikyti Konstitucijos, įstatymų, poįstatyminių teisės aktų sisteminės analizės, taip pat loginis, lyginamasis, apibendrinimų ir kiti mokslinių tyrimų metodai.

1.5.1. Esminės asmenvardžių rašymo teisinio reguliavimo nuostatos

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁷ (toliau – Konstitucija) 14 straipsnį valstybinė kalba yra lietuvių kalba (tai pakartota Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo⁸ 2 straipsnyje). Konstitucinis Teismas išaiškino, kad tik asmens vardo ir pavardės įrašas valstybine kalba yra oficialus to asmens tapatybės patvirtinimas, sukeliantis atitinkamus teisinius padarinius, susijusius su to asmens vardo ir pavardės vartojimu viešajame Lietuvos gyvenime.⁹ Atitinkamai taisyklė, jog civilinės būklės aktų įrašai rašomi lietuvių kalba, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁰ (3.282 straipsnis), Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymo¹¹ (6 straipsnio 6 dalis), taip pat Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių¹² (toliau – Taisyklės; 23 punkto) nuostatose.

Taisyklių 23 punkte numatyta, kad LR piliečių ir jų vaikų vardai ir pavardės civilinės būklės akto įrašė nurodomi vadovaujantis LR teisės aktais, reguliuojančiais vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose tvarką. Atitinkamai, vadovaujantis jau minėto Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 1 punkto nuostatomis, LR piliečio pase vardai ir pavardės rašomi lietuvių kalbos rašmenimis pagal turimų pasų ar kitų asmens dokumentų, kuriais remiantis išduodamas pasas, lietuviškus įrašus. Šio

4 Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIII-P-535.

5 Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIII-P-471.

6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-122-1075/2021.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

8 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 15-344.

9 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 134-5859.

10 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

11 Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymas, TAR, 2015-12-14, Nr. 19697.

12 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 1R-334 „Dėl Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių ir Civilinės būklės aktų įrašų ir kitų dokumentų formų patvirtinimo“, TAR, 2016-12-28, Nr. 29705.

nutarimo 2 punkte numatoma, kad nelietuvių tautybės asmenų vardai ir pavardės išduotame LR piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis. Piliečio pageidavimu, vardas ir pavardė rašomi: a) pagal tarimą ir nesugramatinti (be lietuviškų galūnių) arba b) pagal tarimą ir gramatinami (pridedant lietuviškas galūnes). Tai reiškia, kad ir registruojant ar įtraukiant į apskaitą LR piliečio santuoką su užsieniečiu, taip pat jų vaiko gimimą, civilinės būklės akto įrašė LR piliečio pavardę galėtų būti rašoma tik lietuviškais rašmenimis vienu iš dviejų nurodytų būdų. Kita vertus, registruojant užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės bei jų vaikų civilinės būklės aktus, numatyta ir galimybė šių asmenų vardus ir pavardes civilinės būklės aktų įrašuose rašyti lotyniško – nebūtinai lietuviško – pagrindo rašmenimis, tačiau be šalutinių (diakritinių) ženklų, jei techniškai tokių ženklų įrašyti negalima (Taisyklių 23 punktas).

Konstitucinis Teismas dar 1999 m. spalio 21 d. nutarime¹³ yra konstatavęs, kad toks teisinis reglamentavimas, kai visų LR piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose rašomi lietuviškais rašmenimis, neprieštarauja Konstitucijai. Vėlesnėje oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje minėto nutarimo nuostatos buvo išaiškintos kaip nedraudžiančios kitokiais, t. y. nelietuviškais, lotyniškojo pagrindo rašmenimis ir nesugramatinta forma asmenvardžius rašyti paso kitų įrašų skyriuje, minėto įrašo neprilyginant įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba¹⁴. Konstituciniam Teismui 2014 m. vasario 27 d. sprendime¹⁵ antrą kartą išaiškinus 1999 m. spalio 21 d. nutarimo nuostatas buvo sudarytos konstitucinės prielaidos įtvirtinti ir liberalesnį nei nustatytasis asmens vardo ir pavardės rašymo LR piliečio pase teisinį reguliavimą. Konstitucinis Teismas tuomet neatmetė galimybės, jog laikantis iš Konstitucijos *inter alia* jos 14 straipsnio nuostatų, numatančių, kad valstybinė kalba yra lietuvių kalba, kylančių reikalavimų galėtų būti nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo LR piliečio pase taisyklės, nei yra nustatyta Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 2 punkte. Vadovaujantis šiuo Konstitucinio Teismo išaiškinimu, asmenvardžiai kitais lotyniškojo pagrindo rašmenimis, nesančiais lietuvių kalbos abėcėlėje, būtų galimi rašant nelietuviškus vardus ir pavardes, tačiau tik tuomet, jeigu tai derėtų su lietuvių kalbos tradicija, nepažeistų lietuvių kalbos sistemos ir lietuvių kalbos savitumo. Konstitucinio Teismo sprendime pabrėžta, kad minėtą išvadą, į kurią privalėtų atsižvelgti ir įstatymų leidėjas, turi pateikti pagal įstatymą iš profesionalių kalbininkų sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, t. y. Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK).

VLKK vertinimu, autentiškos rašybos nelietuviškais rašmenimis rašomų asmenvardžių poveikis bendrinei kalbai, jos savitumui ir normų stabilumui sietinas su šių asmenvardžių paplitimu – kiekybiškai nesant daug atvejų, poveikis kalbai taip pat neakivaizdus. VLKK, pritardama bendrajai taisyklei, kad LR piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose turėtų būti rašomi lietuviškais rašmenimis, siūlo numatyti dvi jos išimtis: užsieniečių, įgijusių LR pilietybę, vardų ir pavardžių rašymui, taip pat su užsieniečiu santuoką sudariusio ir jo pavardę paėmusio LR piliečio ir tokių sutuoktinių vaikų pavardžių rašymui (sudarant galimybę juos rašyti lotyniškojo pagrindo rašmenimis, dokumento šaltiniu laikant užsieniečio asmens dokumentą bei, remiantis tarptautine praktika, paliekant valstybei galimybę dėl techninių galimybių neperkelti diakritinių ženklų)¹⁶. Tokia VLKK išvada yra ne kartą teikta įstatymų leidėjui, taip pat teikiama teismams, nagrinėjantiems individualias bylas.

Pažymėtina, kad šiuo metu vis dar galiojantis teisinis reguliavimas minėtų išimčių nenumato. Tai, be kita ko, reiškia, jog santuoką su užsienio piliečiu sudariusių asmenų ir jų vaikų atžvilgiu nėra užtikrinama šeimos narių teisė į vienodą pavardę. Ši situacija galimai nėra visiškai suderinama ir su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais, pirmiausia kylančiais iš narystės Europos Sąjungoje.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 90-2662.

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas, *supra note*, 9.

15 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas, *supra note*, 2.

16 Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2017 m. gegužės 23 d. išvada dėl įstatymų projektų Nr. XIII P-471, XIII P-535, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c5ce2a003f9111e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=1couz82f0g>.

ES teisėje asmens vardas ir pavardė pripažįstami asmens identiteto ir privataus gyvenimo elementais, kildinamais iš Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos¹⁷ 7 straipsnio nuostatų¹⁸. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) *Runevič-Vardyn* byloje nurodė, jog asmens vardas ir pavardė yra asmens tapatybės nustatymo ir priskyrimo tam tikrai šeimai priemonė¹⁹. Nepaisant to, kad pagal ES teisę asmens vardo ir pavardės rašymo civilinės būklės aktų įrašuose reglamentavimas priskirtinas valstybių narių kompetencijai, joms įgyvendinant šią kompetenciją privalo būti laikomasi ES teisės nuostatų, *inter alia* turi būti užtikrinama viena pagrindinių laikoma ES piliečių laisvė judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo²⁰ (toliau – SESV) 21 straipsnio 1 dalis)²¹.

Šios laisvės įgyvendinimas gali būti apsunkinamas dokumentuose skirtingai nurodant atskirų šeimos narių (sutuoktinių, tėvų ir vaikų) pavardes ar skirtingų ES valstybių narių išduodamuose asmens dokumentuose to paties asmens pavardę, priklausomai nuo jose galiojančių nacionalinių nuostatų keliamų reikalavimų, nurodant vis kitaip. Viena vertus, ESTT pripažįsta plačią valstybių diskreciją reglamentuojant asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose klausimus²². Antra vertus, atsižvelgiant į tai, kad dėl nacionalinio reglamentavimo gali būti apribotas ES laisvo asmenų judėjimo principas, dėl valstybėje narėje taikomų taisyklių kylantys nepatogumai nelaikomi mažareikšmiais. Daugeliu atvejų, tarp jų ir *Runevič-Vardyn* byloje, vertinti, ar atsisakius pakeisti vieno iš šeimos narių pavardėje raidę (pvz., V į raidę W), šeimos nariams galėtų kilti rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų, taigi būtų pažeistas judėjimo laisvės principas, ESTT palieka nacionaliniam teismui, kartu pateikdamas tam tikras teisės aiškinimo ir taikymo gaires: SESV nuostatos būtų pažeistos (rimtų pasekmių kiltų), jei dėl tokio atsisakymo galėtų būti kvestionuojamas asmens dokumentuose esančios informacijos teisingumas, galėtų kilti abejonių dėl šeimos tapatybės bei tarp jos narių esančių santykių²³. Vertinamas ir nacionalinio reguliavimo proporcingumas, t. y. kiek užtikrinama teisės į asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimą suvaržymo (atsisakymo pakeisti ES piliečių pavardę) bei teisėtos atitinkamos valstybės narės valstybinės kalbos ir jos tradicijų apsaugos pusiausvyra²⁴.

1.5.2. Asmenvardžių rašymo originaliais rašmenimis teisinės apsaugos standartas ordinarinių teismų praktikoje

Kaip minėta, atsižvelgdamas į visuminį konstitucinį ir teisinį asmenvardžių rašymo teisinį reguliavimą *inter alia* lietuvių kalbos, kaip konstitucinės vertybės, principą, LAT 2013 m. konstatavo²⁵, kad šis konstitucinis imperatyvas pasireiškia būtinumu asmens – Lietuvos Respublikos piliečio –

17 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL 2016/C 201/1, p. 389–405.

18 Žr. Ingrida Danėlienė, Erika Leonaitė, „Teisė į privatų ir šeimos gyvenimą Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (Chartijos 7 straipsnis, taikomas ir aiškinamas kartu su 9 straipsniu) (II dalies 2 skyriaus 1 poskyris)“, iš *ES chartijos, kaip pagrindinių teisių gynbos standarto, taikymas supra- ir nacionaliniu lygmenimis* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2019), p. 291–294.

19 ESTT 2011 m. gegužės 12 d. sprendimas *Malgožata Runevič-Vardyn ir Łukasz Paweł Wardyn prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją ir kt.*, byla C-391/09, 66 punktas. Taip pat ESTT 2016 m. birželio 2 d. sprendimas *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff prieš Standesamt der Stadt Karlsruhe ir Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe*, byla C-438/14, 35 punktas.

20 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, OL 2012/C 326/01, p. 1–390.

21 ESTT 2003 m. spalio 2 d. sprendimas *Garcia Avello*, byla C148/02, 25 punktas; ESTT 2008 m. spalio 14 d. sprendimas *Grunkin ir Paul*, byla C-353/06, 16 punktas; ESTT 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *Sayn-Wittgenstein*, byla C-208/09, 38 ir 39 punktai; ESTT sprendimas *Runevič-Vardyn, supra note*, 19, 63 punktai; ESTT sprendimas *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff, supra note*, 19, 32 punktai.

22 ESTT sprendimas *Sayn-Wittgenstein, supra note*, 19, 92 p.; ESTT sprendimas *Runevič-Vardyn, supra note*, 19, 86–87 punktai.

23 ESTT sprendimas *Runevič-Vardyn, supra note*, 19, 77 punktai.

24 ESTT sprendimas *Runevič-Vardyn, supra note*, 19, 91 punktai.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2013.

vardą ir pavardę asmens dokumentuose rašyti pagal lietuvių kalbos taisykles, taigi visi civilinės būklės aktų įrašai taip pat turi būti atliekami pagal lietuvių kalbos taisykles. Vis dėlto moksliniuose tyrimuose pastebėta, kad nuo 2015 m. liepos 30 d. yra susiklosčiusi Lietuvos teisinei sistemai nebūdinga situacija, kai nacionaliniai pirmosios, o vėliau ir antrosios instancijos teismai pradėjo taikyti bendrą praktiką tenkinti LR piliečių, sudariusių santuoką su užsienio piliečiais, prašymus pakeisti jų ir (arba) jų vaikų pavardes civilinės būklės įrašuose ir išduoti naujus civilinės būklės aktų (gimimo, santuokos) liudijimus²⁶, taip pat asmens tapatybės dokumentus (asmens tapatybės kortelę, pasą)²⁷, kuriuose asmens vardas ar pavardė rašoma su lotyniškosios abėcėlės raidėmis, kurių nėra lietuviškoje abėcėlėje²⁸. Šie teismai, pripažindami, jog nukrypsta ne tik nuo nacionalinio teisinio reguliavimo, bet ir nuo LAT 2013 m. suformuotos praktikos, tiesiogiai vadovaujasi ES teise ir atsižvelgia į ESTT sprendimus *Runevič-Vardyn* ir kitose su asmenvardžių rašyba susijusiose bylose dėl galimų rimtų nepatogumų profesiniame ir privačiame gyvenime, kartu ir judėjimo bei apsigyvenimo laisvės ribojimų, kuriuos sukelia skirtingas tos pačios pavardės užrašymas sutuoktinių arba tėvų ir vaikų dokumentuose. Priimamuose sprendimuose konstatuojama, kad atsisakymas pakeisti pareiškėjų pavardes nėra proporcingas jų teisių, įskaitant teisės į pagarbą privatumui ir šeimos gyvenimui, ribojimas, siekiant apsaugoti konstitucinį valstybinės kalbos principą, taip pat atkreipiamas dėmesys į esamo teisinio reguliavimo neadekvatumą ir įstatymų leidėjo iniciatyvos sureguliuoti šiuos asmenims svarbius klausimus stoka.

Nors ir užtikrindami aukštesnį nei nacionalinės teisės saugomą vardo ir pavardės kaip asmens tapatybės elemento apsaugos standartą, pirmosios ir antrosios instancijų teismų sprendimai vis dėlto vertintini nevienareikšmiškai. Pirmiausia, manytina, kad jais nepaisoma konstitucinio teisinės valstybės principo, be kita ko, iš jo kylančios teisės aktų hierarchijos, suponuojančios reikalavimą aiškinti ir taikyti teisės aktų nuostatas paisant aukštesnės galios teisės aktų, pirmiausia Konstitucijos. Antra, nepaisoma Konstitucijoje (110 straipsnio 2 dalyje) įtvirtintos teisėjo ar teismo pareigos tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, jog įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama, kad bylą nagrinėjančiam teismui kilus abejonių dėl įstatymo (kito teisės akto) atitikties Konstitucijai ir įgyvendinus pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą, bylos nagrinėjimas teisme negali būti tęsiamas – jis sustabdomas. Konstitucinis Teismas yra ne kartą išaiškinęs, kad, priešingu atveju, jei nagrinėjantis teismas nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, siekdamas šias abejones pašalinti, ir būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas²⁹. Jei teisės aktas, dėl kurio atitikties Konstitucijai kyla abejonių, Konstitucinio Teismo kompetencijai nepriklauso, bylą nagrinėjantis teismas, priimdamas sprendimą, neturi tokiu teisės aktu vadovautis, jis privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą ir nutartimi kreiptis į atitinkamą administracinį teismą prašydamas patikrinti, ar atitinkamas norminis teisės aktas ar jo dalis atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį teisės aktą. Nors bylas dėl asmenvardžių nagrinėję teismai šių abejonių, manytina, turėjo, minėtos konstitucinės pareigos jie nepaisė. Trečia, žemesniųjų instancijų teismų priimtais

26 Pvz., Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. liepos 30 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-12434-294/2015; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. balandžio 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-53-727/2016; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 22 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-20181-592/2016; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. liepos 1 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-19864-934/2016.

27 Pvz., Vilniaus apygardos administracinio teismo 2016 m. liepos 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-4199-789/2016.

28 Danėlienė, Leonaitė, *supra* note 18, p. 293–294.

29 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 76-3019; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340; 3 str. 3 ir 4 d.

sprendimais nesivadovaujama (tai eksplicitiškai nurodant pačiuose sprendimuose) ir LAT 2013 m. suformuota kasacinė praktika. Tačiau, atsižvelgiant, be kita ko, į tai, kad priimami sprendimai, manytina, geriau nei galiojantis teisinis reguliavimas atitinka besikeičiančius visuomenės poreikius, iki 2020 m. nė vienas panašaus pobūdžio sprendimas nebuvo apskūstas kasacine tvarka.

1.5.3. Nauji asmenvardžių rašymo originaliais rašmenimis aspektai LAT praktikoje

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. spalio 6 d. nutartimi išnagrinėjo Valstybės įmonės Registrų centro pateiktą kasacinį skundą dėl apylinkės ir apygardos teismų priimtų sprendimų³⁰, kuriais Panevėžio savivaldybės administracijos Civilinės metrikacijos skyrius (atsakovas) buvo įpareigotas išduoti užsienio valstybėje tarp LR pilietės ir užsienio piliečio sudarytos santuokos sudarymo įrašą, kuriame LR pilietės pavardėje viena raidė buvo su šalutiniu (diakritiniu) ženklu ć, kurio nėra lietuvių kalbos abėcėlėje. Kadangi techninių galimybių įgyvendinti žemesniųjų teismų sprendimus atsakovas neturėjo, papildomos pagalbos kreipėsi į VĮ Registrų centrą, atsakingą už Gyventojų registro tvarkymą ir vystymą, kuris, byloje būdamas trečiuoju suinteresuotu asmeniu, vėliau ir pateikė kasacinį skundą. Šalia jau įvardytų teisinio reguliavimo klausimų, kasatorius atkreipė dėmesį į tai, kad gali nebūti techninių galimybių į Gyventojų registrą įrašyti pavardę su minėta nelietuviška raide: galiojančio teisinio reglamentavimo pagrindu steigiami ir tvarkomi registrai ir valstybės informacinės sistemos nėra pritaikytos perduoti kitiems susijusiems registrams bei valstybės informacinėms sistemoms lotyniškojo pagrindo rašmenimis su kitų kalbų diakritiniais ženklais įvestus įrašus, kuriuose naudojami Gyventojų registro duomenys, nes tokiu būdu modifikuotų Gyventojų registro duomenų kiti registrai ir valstybės informacinės sistemos negebą atpažinti. Kasatoriaus teigimu, tai, kad nėra šių techninių galimybių, gali lemti kitus žmogaus teisių pažeidimus bei nepatogumus: kasatorius tvarko 11 registrų ir 16 valstybės informacinių sistemų, kurios naudoja Gyventojų registro duomenis, taip pat duomenis perduoda kitoms valstybės institucijoms, kurios negebės tinkamai arba visiškai atpažinti ir (ar) priimti Gyventojų registre įrašyto lotyniškojo pagrindo rašmens su diakritiniu ženklu ć; vietoj šio ženklo duomenų gavėjai asmens pavardėje matys kitus ženklus ar simbolius, pavyzdžiui „?“ , „■“. Tokia situacija galėtų sukelti problemų sklandžiam asmens dokumento išdavimui, taip pat kitų nepatogumų pareiškėjai (pvz., keliaujant, išduodant kitus dokumentus).

Išvadą byloje pateikusi VLKK patvirtino, kad lietuvių kalbos raidynė raidės ć nėra. VLKK nurodė, kad, nors atsižvelgiant į dabartinės visuomenės poreikius, nagrinėjamu atveju galėtų būti taikoma išimtis dėl pavardės rašymo nelietuviškais lotyniško pagrindo rašmenimis, vardas ir pavardė paraidžiui galėtų būti perrašyti be šalutinių (diakritinių) ženklų, jei techniškai jų įrašyti negalima. VLKK pažymėjo, kad pareiškėjos pavardės rašyba galėtų būti trejopa: pirma, paraidžiui perrašant lotyniško pagrindo rašmenimis iš užsienio valstybės institucijos išduoto tapatybės dokumento, tačiau lietuvių kalbos raidynė raidės ć nėra; antra, be šalutinių (diakritinių) ženklų, jei techniškai jų įrašyti negalima; trečia, lietuviškais rašmenimis pagal tarimą.

Kasacinę bylą išnagrinėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasatoriaus skundą atmetė, palikdamas galioti žemesnės instancijos teismų priimtus sprendimus. LAT 2021 m. spalio 6 d. nutartimi pripažino, jog LR piliečių asmenvardžiai gali būti rašomi nelietuviškais lotyniškojo pagrindo rašmenimis, su šalutiniais (diakritiniais) ženklais, kurių nėra lietuvių kalbos abėcėlėje, kai jų sutuoktinių – užsienio piliečių – pavardės yra rašomos tokiu pat būdu, t. y. LR piliečių pavardės rašybai taikant ne Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių 23 punkto pirmosios dalies nuostatas, kuriomis reguliuojama LR piliečių pavardės rašyba, o šio punkto antrosios dalies nuostatas, reguliuojančias kitų valstybių piliečių pavardės rašybą. Be to, siekdamas užtikrinti iš ES

30 Panevėžio apygardos teismo 2020 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-348-828/2020.

teisės kylančių laisvo asmenų judėjimo principo bei teisės į privatą ir šeimos gyvenimą apsaugą, LAT nustatė aukštesnę šių teisių apsaugos standartą nei ESTT, pabrėždamas, kad atsisakymas pakeisti ES piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą taip, kad jo vardai jame būtų užrašyti su diakritiniais ženklais, kurie naudojami jo kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, galėtų riboti SESV 21 straipsnyje kiekvienam ES piliečiui pripažintas laisves. Kartu LAT konstatavo, kad diakritinių ženklų įrašymas civilinės būklės aktų įrašuose yra techniškai galimas.

Kai kurie, manytina, esminiai LAT nutarties argumentai aptariami išsamiau. Pirma, LAT teisėjų kolegija 2021 m. spalio 6 d. nutartimi konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje buvo sprendžiamas ne klausimas dėl vardo ir pavardės rašymo asmens tapatybės dokumentuose, o tik klausimas, ar registruojant santuokos, sudarytos užsienio valstybėje tarp LR pilietės ir užsienio valstybės piliečio pagal užsienio valstybės įstatymus, sudarymo aktą, šis civilinės būklės akto įrašas dėl jos pasirinktos vyro (užsienio piliečio) pavardės gali būti sudarytas lotyniškojo pagrindo rašmenimis su šalutiniu (diakritiniu) ženklu, kurio nėra lietuvių kalbos rašmenyse, perrašant tokią pavardę iš užsienio valstybės institucijos išduoto dokumento. Tačiau tokia LAT teisėjų kolegijos išvada atrodo nepagrįsta teisiniais argumentais, nes pagal galiojančią teisinę reguliavimą yra kaip tik priešingai, t. y. asmens vardo ir pavardės rašymas jo tapatybės dokumente tiesiogiai priklauso nuo atitinkamo (šiuo atveju – santuokos) civilinės būklės akto įrašo³¹.

Antra, LAT pažymėjo, kad Civilinės būklės aktų registravimo įstatymas įtvirtina bendrą principą, kad civilinės būklės aktų įrašai rašomi lietuvių kalba, tačiau nedetalizuoja reikalavimų, kaip įrašai turėtų būti sudaromi specialiais atvejais, nes tai reglamentuojama Taisyklių nuostatomis. Nors Taisyklių 23 p. numato, jog „LR piliečių ir jų vaikų vardai ir pavardės civilinės būklės akto įrašė nurodomi vadovaujantis LR teisės aktais, reguliuojančiais vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose tvarką“ (taigi ir vadovaujantis Konstitucija, ir 1991 m. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nutarimu), LAT vertinimu, jose *expressis verbis* (aiškiais žodžiais) neapibrėžiama, kaip civilinės būklės aktų įrašuose turėtų būti rašoma LR pilietės pavardė, kai LR pilietė, sudariusi santuoką su užsienio valstybės piliečiu, pasirenka vyro (užsienio piliečio) pavardę. Atitinkamai minėtai situacijai LAT suformulavo naują teisės aiškinimo taisyklę, t. y. pabrėžė, jog „tokioje situacijoje, nors civilinės būklės aktų įrašuose rašoma LR pilietės pavardė, vis dėlto LR pilietės vyro (užsienio piliečio) pavardės pasirinkimas lemia, kad santuokos sudarymo įrašė turi būti įrašyta LR pilietės pasirinkta vyro – užsienio valstybės piliečio – pavardė. Dėl to, teisėjų kolegijos vertinimu, tais atvejais, kai LR pilietė pasirenka vyro – užsienio piliečio – pavardę, jos pasirinktos vyro – užsienio piliečio – pavardės santuokos sudarymo įrašė rašymui taikytinos tokios pat taisyklės kaip ir registruojant ar įtraukiant į apskaitą užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės bei jų vaikų civilinės būklės aktus, t. y. taikytinos Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių 23 punkto antroje dalyje nustatytos taisyklės“. LAT vertinimu, priešingu atveju susidarytų situacija, kai, registruojant ar įtraukiant į apskaitą civilinės būklės aktus, vienos šeimos narių, įskaitant ir vaikus, pavardės būtų rašomos pagal skirtingas taisykles ir galimai skirtingai, o tai neatitiktų šeimos vientisumo ir pagarbos šeimai principo.

Vadovaujantis LR įstatymais, norminių administracinių aktų nuostatų atitiktis įstatymams vertinimas priskirtas administracinių teismų kompetencijai³². Centrinį valstybinio administravimo subjektų priimtų norminių administracinių aktų teisėtumo vertinimas priskirtas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencijai. Nesikreipdamas į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą, o pats plečiamai aiškindamas Taisyklių nuostatas, LAT nepagrindė, kodėl

31 Civilinės būklės aktai registruojami sudarant civilinės būklės akto įrašą ir elektroniniu būdu pateikiant įrašą Gyventojų registrui, o asmens tapatybės kortelėje ir pase duomenys apie pilietį, tarp jų vardas ir pavardė, įrašomi pagal Gyventojų registro duomenų bazės duomenis. Žr. *Supra note*, 11, 3 str. Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės ir pase įstatymas, TAR, 2014-12-31, Nr. 21281; 5 str.

32 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-02-03, Nr. 13-308; 17 str., 21 str., 114 str.

šis ministro priimtas norminis aktas aiškinamas nukrypstant nuo įstatyme numatyto reguliavimo, kodėl toks aiškinimas yra pakankamas paneigti visuminį teisinį reguliavimą (pradedant Konstitucija, įstatymais ir baigiant Taisyklių nuostatomis), kuris *expressis verbis* įpareigoja LR piliečių (taigi ir pareiškėjos) pavardę rašyti lietuviškais rašmenimis. Galima teigti, kad aiškindamas Taisyklių nuostatas *contra legem* principu, t. y. suteikdamas joms kitokį turinį nei įtvirtintasis aukštesnės galios aktuose ir net pačių Taisyklių formuluotėse, LAT nepaisė iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančios teisės aktų hierarchijos, net konstitucinio valdžių padalijimo principo, pagal kurį teisėkūra nepriklauso teismų kompetencijai. Paminėtina, kad Taisyklių 23 punkto pirmojoje dalyje reguliuojama LR piliečių pavardės rašyba, o to paties punkto antrojoje dalyje – kitų valstybių piliečių pavardės rašyba, taigi LR pilietei niekaip negali būti taikomos užsienio valstybių piliečiams nustatytos taisyklės, kol tokia galimybė nėra numatyta Taisyklių nuostatose.

Trečia, nepaisant to, kad net ir vadovaujantis LAT pateiktu aiškinimu, t. y. LR pilietės pavardę rašant vadovaujantis užsienio piliečiams taikytinomis Taisyklių nuostatomis, LAT sprendė, kad nagrinėjamu atveju netaikytina nuostata, leidžianti užsienio piliečio *vardą ar pavardę paraidžiui perrašyti be šalutinių (diakritinių) ženklų, jei techniškai jų įrašyti negalima*. Nors šį pagrindą nurodė ir kasatorius, LAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad tai, ar raidės su šalutiniu (diakritiniu) ženklu techniškai negalima įrašyti, yra fakto klausimas, o ne kasacinio nagrinėjimo dalykas. Vis dėlto LAT kartu pažymėjo, kad iš teisinio reguliavimo nėra aišku, ką konkrečiai reiškia atitinkamų *techninių galimybių* nebuvimas. LAT pripažino, jog tai, kad, įsiteisėjus apeliacinės instancijos teismo nutarčiai, suinteresuotas asmuo Panevėžio savivaldybės administracijos Civilinės metrikacijos skyrius įvykdė pirmosios instancijos teismo sprendimą, atlikdamas civilinės būklės akto pakeitimą, t. y. jame nurodė pareiškėjos pavardę su diakritiniu ženklu, pareiškėjai išdavė santuokos sudarymo įrašą, surašytą naudojant technines priemones, paneigia techninių galimybių sudaryti civilinės būklės įrašą įrašant ginčijamą raidę su šalutiniu (diakritiniu) ženklu (raidę *ć*) nebuvimo aplinkybę. Kartu LAT kaip neproporcingas sąnaudas galimai sukeliančių nevertino aplinkybių, jog pareiškėjos pavardės įrašo pakeitimas buvo atliktas ne civilinės metrikacijos skyriaus darbuotojų, įprastai atsakingų už šių funkcijų vykdymą, o mechaniniu būdu, t. y. suinteresuoto asmens VĮ Registrų centro darbuotojui, turinčiam specialų išsilavinimą informacinių technologijų srityje, išimties tvarka atlikus techninius vienkartinio pobūdžio pakeitimus Gyventojų registre. Nevertinta ir tai, kad naujai įrašyta raidė su šalutiniu (diakritiniu) ženklu (raidė *ć*) nėra „perskaitoma“ kitų sistemų, o tai tiesiogiai susiję su registrų ar informacinių sistemų tarpusavio efektyvia sąveika (interoperabilumu) ir tikimybe, kad galimai dėl to ateityje gali atsirasti nepatogumų pačiai pareiškėjai (ši aplinkybė įvardyta kaip nesanti konkrečios bylos nagrinėjimo dalykas). Kartu įdomu pažymėti, kad LAT pritarė apygardos teismo išvadai, jog ir pačioje lietuvių kalboje yra pakankamai raidžių su diakritiniais ženklais, todėl ginčo diakritinis ženklas nėra labai nutolęs nuo lietuvių kalbos. Ši išvada nėra grindžiama nei VLKK pozicija (kurioje nurodoma, jog lietuvių kalbos raidyne raidės *ć* nėra, neapibrėžtas ar kitaip aptartas šios raidės „artumas“ ar „nutolimas“ nuo lietuvių kalbos), nei grindžiama teisės nuostatomis.

Ketvirta, LAT, kaip ir žemesniųjų instancijų ordinariniai teismai, akcentavo ESTT, taip pat EŽTT jurisprudencijos nuostatas – tiek užtikrinančias asmens tapatybės ir privataus gyvenimo apsaugą, tiek draudimą nepagrįstai varžyti asmenų teises ir laisves (*inter alia* judėjimo laisvę), o kartu pripažįstančias valstybių diskreciją tiek reglamentuoti asmenvardžių rašymą, tiek numatyti išimtis dėl diakritinių ženklų neperkėlimo esant techninėms kliūtims. Palankiai vertinant tokį požiūrį pastebėtina, kad LAT nutartyje be papildomų argumentų tik konstatuojama, kad atsisakymas pakeisti pareiškėjos pavardę ir išduoti santuokos sudarymo įrašą su pareiškėjos pasirinkta vyro pavarde nagrinėjamu atveju sukeltų nepagrįstų administracinių, asmeninių ir profesinių nepatogumų keičiant turimus dokumentus, įrodinėjant jos tapatybės ir pateikiamų dokumentų autentiškumą, patvirtinant šeimos, giminystės ryšius, dėl įrašytų skirtingų pareiškėjos šeimos narių pavardžių kiltų reikšmingų neigiamų pasekmių pareiškėjai (nors, kaip minėta, ESTT nurodė kaip tik nacionaliniams teismams įvertinti, ar konkrečiu atveju asmeniui kyla

rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų, taigi pažeidžiamas judėjimo laisvės principas).

Be to, nėra aišku, kodėl, priimdamas sprendimą, LAT citavo, tačiau nesivadovavo ginčui aktualiomis ESTT *Runevič-Vardyn* sprendimo nuostatomis, tai yra išaiškinimu (80–81 punktai) dėl nelietuviškų diakritinių ženklų įrašymo civilinės būklės aktų įrašuose. ESTT *Runevič-Vardyn* sprendime buvo vertinamas pareiškėjo pagrindinėje byloje prašymas jo vardus Vilniaus miesto Civilinės metrikacijos skyriaus išduotame santuokos liudijime užrašyti laikantis lenkų kalbos rašybos taisyklių (įrašyti „Łukasz Paweł“, o ne „Lukasz Paweł“). Įvertinęs šį prašymą, ESTT, pritardamas generalinio advokato vertinimui, konstatavo, kad diakritiniai ženklai dažnai praleidžiami daugelyje kasdienio gyvenimo situacijų dėl techninių priežasčių, pavyzdžiui, dėl objektyvių apribojimų, taikomų tam tikrose kompiuterinėse sistemose. Užsienio kalbos nemokančių asmenų jie dažnai nesuprantami ir nepastebimi, todėl mažai tikėtina, kad vien diakritinių ženklų nevartojimas suinteresuotajam asmeniui galėtų sukelti realių ir rimtų nepatogumų, kaip jie apibrėžiami ESTT praktikoje, ar abejonių dėl asmens tapatybės bei jo pateiktų dokumentų autentiškumo ar juose esančių duomenų teisingumo. ESTT nagrinėtoje *Runevič-Vardyn* byloje nusprendė, kad valstybės narės kompetentingų valdžios institucijų atsisakymas pakeisti ES piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą taip, kad jo vardai jame būtų užrašyti su diakritiniais ženklais, kurie vartojami jo kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, ir laikantis tos valstybės narės valstybinės kalbos rašybos taisyklių, *neriboja* SESV 21 straipsnyje kiekvienam ES piliečiui pripažintų laisvių. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ESTT technines priežastis, neleidžiančias įrašyti diakritinių ženklų ir pateisinančias valstybių poziciją dėl šių ženklų neįrašymo, aiškino daug plačiau nei LAT, tai yra šių priežasčių nepagrįstai nededukavo iki ženklo „įrašymo“ galimybės (ar „raidės nebuvimo klaviatūroje“³³). Manytina, kad šią ESTT nurodytą „techninių priežasčių“ sampratą visiškai atitiko ir kasatoriaus nurodytos su LR registrų ir informacinių sistemų veikimu susijusios priežastys.

Galiausiai LAT teisėjų kolegija nesutiko su kasacinio skundo argumentu, jog būtų nagrinėję teismai nukrypo nuo teisės taikymo ir aiškinimo praktikos, suformuotos LAT 2013 m. liepos 17 d. nutartyje. Nepaisant to, kad abiejose bylose ginčas kilo dėl civilinės metrikacijos skyriaus atsisakymo pakeisti pareiškėjo pavardę ir išduoti santuokos sudarymo įrašą (ar santuokos liudijimą) pavardę rašant nelietuviškomis raidėmis, LAT vertinimu, „vystantis visuomenei, keičiasi ir socialiniai, ekonominiai santykiai, keičiasi jų esmė, todėl teisinės kategorijos, kurios yra tinkamos vienam laikotarpiui, yra netinkamos kitam“. LAT nurodė, kad Lietuvai 2004 m. gegužės 1 d. tapus visateise ES nare, asmenys įgijo teisę laisvai judėti ir apsigyventi kitų valstybių narių teritorijoje ir įgyvendinti su tuo susijusias kitas asmenines teises, be to, 2016 m. priimtose Taisyklėse, kurių 23 punkte aptarta užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės bei jų vaikų civilinės būklės aktų registravimo ar įtraukimo į apskaitą tvarka, nurodant, kad šių asmenų vardai ir pavardės civilinės būklės aktų įrašuose rašomi juos paraižiu perrašant lotyniškojo pagrindo rašmenimis iš asmens tapatybės dokumento ar užsienio valstybės institucijos išduoto atitinkamo dokumento. Dėl šių priežasčių, nors ir priimta Lietuvai beveik dešimtmetį esant ES nare, LAT 2013 m. liepos 17 d. nutartis pripažinta, kad yra neaktuali 2021 m. nagrinėtam ginčui, tad joje pateiktos teisės aiškinimo nuostatos, įskaitant draudžiančias LR piliečių asmenvardžius rašyti kita, nei valstybine, kalba, liko nepakeistos. Vadinas, užuot aiškiai nurodęs, jog siekdamas aukštesnio žmogaus teisių apsaugos lygio keičia asmenvardžių rašybą reglamentuojančių teisės aktų aiškinimo ir taikymo praktiką, LAT padarė šią praktiką prieštaringą, nes tuo pačiu metu gali būti taikomos dvi viena kitą galimai paneigiančios nutartys.

33 LAT 2021 m. spalio 6 d. pranešimas, <https://www.lat.lt/teismas-isnagrinejo-byla-kurioje-buvo-sprendziama-del-salutiniu-diakritiniu-zenklu-rasymo-civilines-bukles-aktu-irasuose/1104>. LAT 2021 m. spalio 6 d. nutartyje pažymėjo, kad „išduotas santuokos sudarymo įrašas surašytas naudojant būtent technines priemones, ne ranka. Taigi, vien ši aplinkybė pagrindžia, kad nagrinėjamoje byloje nėra pagrindo daryti išvadą, jog nėra techninių galimybių sudaryti civilinės būklės įrašą įrašant ginčijamą raidę su šalutiniu (diakritiniu) ženklu (raidę „ć“).“

Šiame kontekste pažymėtina, kad nei viename iš šiuo metu svarstomų Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektų nėra numatyta galimybė asmenvardžius rašyti nelietuviškais lotyniškojo pagrindo rašmenimis su diakritiniais ženklais. Taigi priėmus bet kurį iš šių projektų, Lietuvos teisinėje sistemoje vis tiek liks neaiškumas dėl asmenvardžių rašymo lotyniškojo pagrindo rašmenimis su nelietuviškais diakritiniais ženklais, kurį kels LAT 2021 m. spalio 6 d. nutartis.

Išvados

1. LAT 2021 m. spalio 6 d. nutartimi *de facto* sankcionuota nuo 2015 metų žemesniųjų instancių teismų vystoma praktika, leidžianti LR piliečių asmenvardžių rašymą civilinės būklės aktų įrašuose nelietuviškais lotyniškojo pagrindo rašmenimis, taip pat leidžianti nesivadovauti LAT 2013 m. liepos 17 d. nutartimi.
2. LAT 2021 m. spalio 6 d. nutartimi pripažinta, jog LR piliečių asmenvardžiai gali būti rašomi nelietuviškais lotyniškojo pagrindo rašmenimis, su šalutiniais (diakritiniais) ženklais, kurių nėra lietuvių kalbos abėcėlėje, kai jų sutuoktinių – užsienio piliečių – pavardės rašomos tokiu pat būdu, t. y. LR piliečių pavardės rašybai taikant ne Civilinės būklės aktų registravimo taisyklių 23 punkto pirmosios dalies nuostatas, kuriomis reguliuojama LR piliečių pavardės rašyba, o šio punkto antrosios dalies nuostatas, reguliuojančias kitų valstybių piliečių pavardės rašybą. Šia nutartimi taip pat preziumuojama, kad šalutinius (diakritinius) ženklus, kurių nėra lietuvių kalbos abėcėlėje, techniškai įrašyti civilinės būklės aktų įrašuose galima.
3. LAT, siekdamas užtikrinti iš ES teisės kylančių laisvo asmenų judėjimo principo bei teisės į privatų ir šeimos gyvenimą apsaugą, nustato aukštesnį šių teisių apsaugos standartą nei ESTT, kuris pripažįsta, kad atsisakymas pakeisti ES piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą taip, kad jo vardai jame būtų užrašyti su diakritiniais ženklais, kurie naudojami jo kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, ir laikantis tos valstybės narės valstybinės kalbos rašybos taisyklių, neriboja SESV 21 straipsnyje kiekvienam ES piliečiui pripažintų laisvių.
4. Nepaisant to, kad ordinarinių teismų, įskaitant LAT, praktika dabartinius Lietuvos visuomenės poreikius atitinka geriau nei esamas LR piliečių vardų ir pavardžių rašymo teisinis reguliavimas, joje stokojama nuoseklumo, teisinių argumentų, teisinio aiškumo ir teisinio tvarumo. Abejonių dėl asmenvardžių rašymo civilinės būklės aktų įrašuose ir asmens dokumentuose originaliais nelietuviškais lotyniškojo pagrindo rašmenimis, tarp jų ir rašmenimis su šalutiniais (diakritiniais) ženklais, kurių nėra lietuvių kalbos abėcėlėje, teisinio reguliavimo konstitucingumo ir teisėtumo išlieka ir po LAT 2021 m. spalio 6 d. nutarties. Jos galėtų būti išsklaidytos tik Konstituciniam Teismui išnagrinėjus naują konstitucinės justicijos bylą, susijusią su asmenvardžių rašybos teisiniu reguliavimu.

New Legal Aspects of the Spelling of Personal Names of Citizens of the Republic of Lithuania in the Original Characters

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Assoc. Prof. Dr. Ingrida Danėlienė
E-mail: ingrida.daneliene@mruni.eu

Summary. *The legal regulation in the Republic of Lithuania does not provide for the possibility for persons, including persons of non-Lithuanian origin, to have their forenames or surnames (in documents issued to them) to be written in characters other than Lithuanian. Nevertheless, the number of citizens whose personal identity card or passport indicates names containing non-Lithuanian characters, such as q, x or w, increases every year. The right of citizens of the Republic of Lithuania who have entered into a marriage with foreign citizens and their children to have their name written in original non-Lithuanian characters of the Latin alphabet has been recognized by the lower courts since 2015, in accordance with the European Union law. The decisions of the said courts are adopted regardless of the ruling of the Supreme Court of Lithuania of 17 July 2013, which states that the forenames and surnames of all citizens of the Republic of Lithuania in personal documents confirming their citizenship must be written in the state language. On 6 October 2021 a new ruling was adopted by the Supreme Court. Although it did not formally alter its previous jurisprudence, the Supreme Court confirmed the right of a citizen of the Republic of Lithuania who has entered into a marriage with a foreign citizen to have her surname written with the diacritical mark “ć” that is not found in the Lithuanian alphabet. The article examines the significance of this ruling of the Supreme Court with regard to the spelling of personal names, the sustainability thereof and the extent to which it complies with the overall constitutional and legal regulation.*

Keywords: *right to a name, right to private life, spelling of forename and surname in original characters, freedom of movement.*